

Lacertidae

***Lacerta muralis muralis* Laurenti**

De muurhagedis heeft een groot verspreidingsgebied, dat grotendeels rond de Middellandse Zee ligt, en er zijn vele ondersoorten uit deze streken beschreven. De ondersoort *muralis* komt voor in Frankrijk, op de Kanaaleilanden, in België, Nederland, het Rijngebied van Duitsland, Zwitserland, Tsjecho-Slowakije, Oostenrijk en het noordelijke deel van de Balkan. De noordgrens van het areaal ligt ongeveer ten zuiden van de 18-graden isotherm van juli. In de Franse Alpen komt hij tot op hoogten van 2000 meter voor, in de Pyreneeën tot 1550 meter en in het Centraal Massief van Frankrijk op 900 tot 1000 meter.

Verspreiding in Nederland:

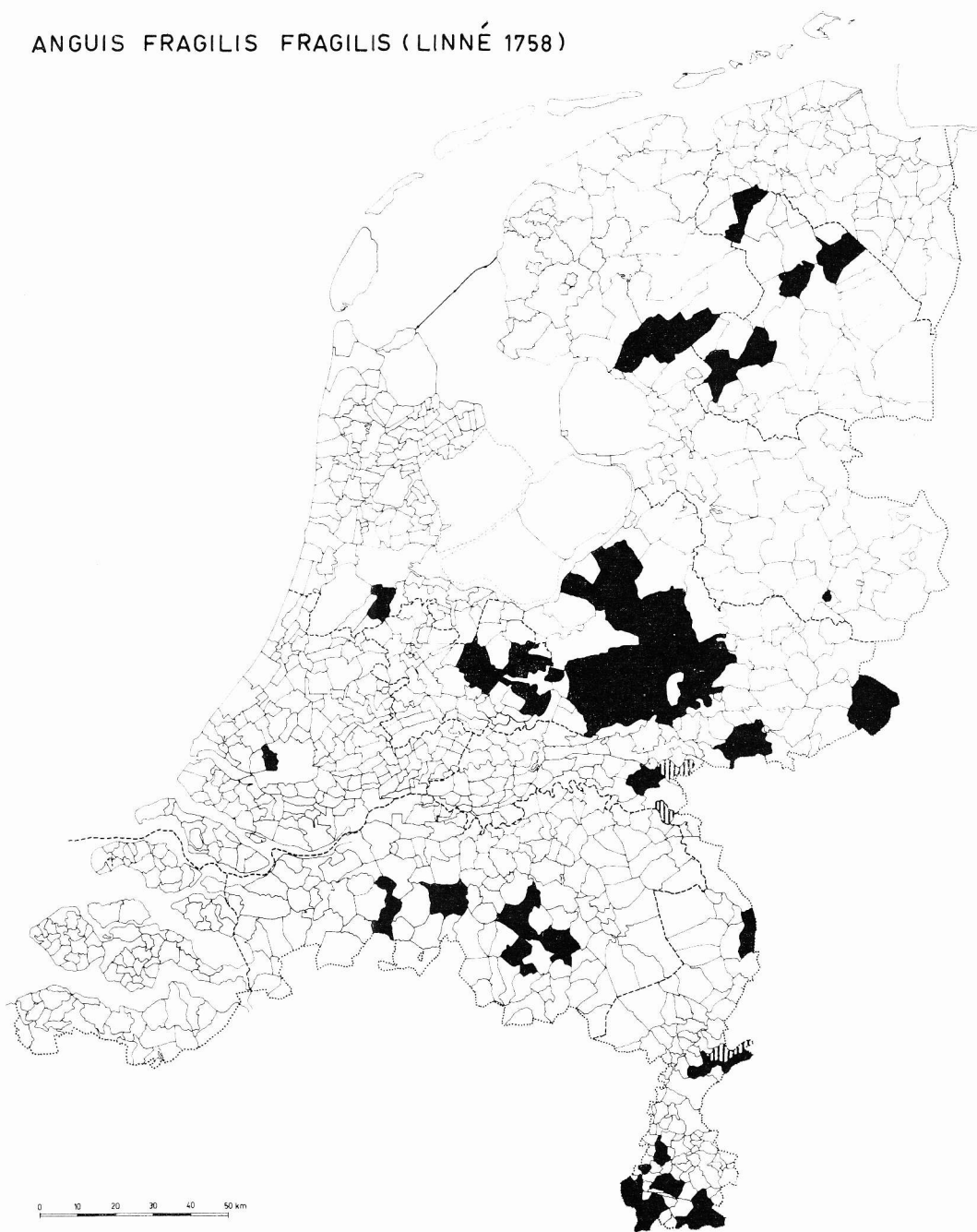
De enige plaats waar de muurhagedis met zekerheid voorkomt is in de gemeente Maastricht. Reeds in 1897 werd hij door J. F. Knake (DLN 10 - 44) in Maastricht waargenomen. J. Cremers (NHM 1929 - 68) bevestigt het voorkomen van de hagedis in Maastricht. Later wordt hij opnieuw door Onstenk (DLN 50 - 34) in deze stad vermeld.

In het Rijksmuseum te Leiden bevinden zich 9 exemplaren, die te Maastricht verzameld zijn in augustus 1950 door A. J. M. Piters en

5 exemplaren van dezelfde vindplaats van september 1949 eveneens gevangen door Piters. In de collectie van het Zoölogisch Museum te Amsterdam bevindt zich 1 exemplaar van Maastricht, gedateerd 29 augustus 1921.

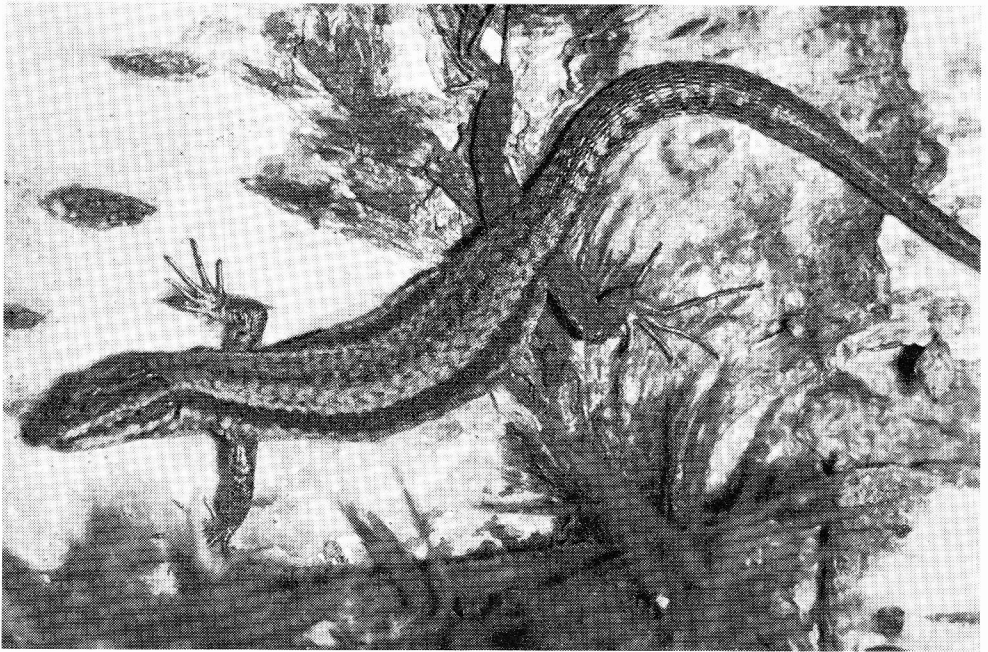
Er zijn voor ons land nog andere vindplaatsen vermeld, die echter naar mijn mening onbetrouwbaar zijn. A. C. Oudemans schrijft (DLN 4 - 149) in de omgeving van Nijmegen muurhagedissen gevangen te hebben en verwijst voor verdere gegevens naar DLN 1 - 228, waar echter niets te vinden is. Vermoedelijk ving Oudemans ontsnapte dieren of levendbarende hagedissen. Volgens Onstenk zou de muurhagedis op de ruïne te Valkenburg voorkomen (NATURA 1948 - 58). De melding van L. J. v. d. Maessen in DLN 22 - 198 van de vangst van een exemplaar te Slenaken lijkt op een foutieve determinatie te berusten. Waarschijnlijk was dit *Lacerta vivipara*, die daar veel voorkomt. A. H. M. Willemse geeft in zijn artikel De Reptielen van Nederland, DLN 21 - 30, als vindplaatsen: Arnhem, 1 exemplaar in tuin (ontsnapt?) gezien door A. C. Oudemans; Nijmegen, hier refereert hij A. C. Oudemans, DLN 4 - 199; Maastricht (DLN 10 - 4)

ANGUIS FRAGILIS FRAGILIS (LINNÉ 1758)

en Groningen (hier refereert de auteur waarschijnlijk de opgave van Schlegel, die zeer twijfelachtig is). In DLN 21-320 meldt H. J. Venema, die toen reeds 12 jaar te Helpman, Gr., woonde, dat hij op de vermelde vindplaats nimmer *Lacerta muralis* heeft aangetroffen. In het gebied grenzende aan Zuid-Limburg is de muurhagedis zeer gewoon. Volgens G. F. De Witte komt hij voor in de Krijt- en Jurastreken van België. W. L. Stals (LACERTA 10-76) nam bij Visé vele exemplaren op de rotsen waar. Tussen Visé en Hoei komt de muurhagedis talrijk langs de Maas voor. In Duitsland wordt hij nog bij Ahrweiler op wijn-

juni voor Frankrijk volgens opgave van Angel, die 3 tot 9 eieren per legsel noteert en aantekent dat dit aantal aanzienlijk kleiner is bij jonge, pas geslachtsrijpe wijfjes. Het aantal geproduceerde eieren bedraagt volgens De Witte echter 7 tot 14 per seizoen, afgezet in april en mei. Mertens geeft per legsel 2 tot 8 eieren op en zegt, dat de wijfjes 2 tot 3 maal per jaar eieren leggen. De ei-afzetting vindt in Duitsland gewoonlijk plaats in mei en juni, soms ook nog in juli of begin augustus. In Heidelberg legde een wijfje reeds op 26 april 3 eieren. Van Nederland zijn geen gegevens beschikbaar.

Lacerta m. muralis ♀

bergmuurtjes aangetroffen; in de Eifel komt hij voor op gunstig gelegen plaatsen, zoals Altenahr en Gerolstein.

Ecologie

De muurhagedis leeft in het noordelijk deel van zijn verspreidingsgebied uitsluitend op rotschellingen, verlaten steengroeven, begroeide muren en wijnbergterrassen, die volledig aan zonbestraling zijn blootgesteld. Herter geeft een voorkeurstemperatuur van $38,72^{\circ}\text{C}$, $\pm 0,48$, aan. Volgens Mertens is een temperatuur van $-4,58^{\circ}\text{C}$ dodelijk, $-1,1$ tot $-1,3^{\circ}\text{C}$ kan de muurhagedis zonder schade doorstaan. Naar De Witte vermeldt, begint de paartijd in België in maart, dat is zeer spoedig na het einde van de winterslaap. Voor het Rijngebied geeft Mertens aan: van het begin van het voorjaar af tot in de zomer. Van april tot in

De jonge hagedissen komen na 9 tot 11 weken uit (Angel), en dat is meestal vanaf eind juli tot begin september. In Duitsland worden volgens Mertens de jongen na 6 tot 8 weken geboren. Bij twee verwante soorten, *Lacerta sicula* en *Lacerta melisellensis*, duurt de ontwikkeling van eieren volgens Kramer bij een constante temperatuur van $27,5^{\circ}\text{C}$ respectievelijk 40,5 en 39 dagen. Tussen 25 en 30 graden is de temperatuur optimaal voor de ontwikkeling van de eieren. Pasgeboren dieren meten volgens Angel 56—65 mm. Na een jaar zijn de mannetjes reeds 140—145 mm lang, de wijfjes 135 mm. Muurhagedissen zijn na ongeveer twee jaar in staat zich voort te planten. Omtrent de maximum leeftijd die muurhagedissen bereiken is niet veel bekend. Een volwassen mannetje, dat ik in Arona in Italië ving in april 1955, leefde vrij in mijn tuin. Ik nam dit exem-

plaar regelmatig waar tot in 1960. Van de verwante soort *Lacerta lifordi* zijn volgens Flo-
wer exemplaren gedurende 7 tot 10 jaren in
gevangenschap in leven gehouden.

Het grootste gevaar dat de muurhagedis in ons
land bedreigt is de restauratie van de oude
muren, waarop dit dier voorkomt. Door deze
werkzaamheden is het dier tot verdwijnen ge-
doemd. Ook het wegvangen door „liefhebbers”
betekent een bedreiging voor de kleine popu-
latie. Het zou aanbeveling verdienen in geval
van beslist noodzakelijk geachte restauratie van
oude muren kunstmatige schuilplaatsen aan te
brengen, die echter voldoende vorstvrij moeten
zijn. Een vangverbod met het nodige toezicht
daarop lijkt zeer gewenst.

Literatuur:

- DLN 4 - 199, A. C. Oudemans; DLN 10 - 44,
J. F. Knake; DLN 21 - 130, A. H. M. Willemse;
DLN 21 - 320, H. J. Venema; DLN 22 - 198,
L. J. v. d. Maesen; DLN 50 - 34, W. C. G.
Onstenk; NHM 1929 - 68, J. Cremer; NHM
1955 - 85, Kruytzer; NATURA 1948 - 58, W.
C. G. Onstenk, Enige minder algemene inheem-
se reptielen en amfibieën in de vrije natuur;
LACERTA 10 - 76, Th. de Vleeshauwer.
E. Abel: Ueber das Geruchsvermögen der
Eidechsen. Oesterr. Zool. Zeitschr., 3, 1951:
83 - 125.
J. F. D. Frazer: The Reptiles and Amphibians
of the Channel Isles and their Distribution.
British Journ. Herp., London, 2, 1949: 51 - 53.
J. Guibé & H. Saint Girons: Espace vital et
territoire chez les reptiles. Nature, Paris, no.
3245: 358 - 362.
L. Kaläs: *L. muralis* (Laur) in den Sul 'over
Felsenstein. Biologica, Bratislava 9, 6, 1954:
657 - 660.
C. Kayser: Les échanges respirations de quel-
ques espèces de reptiles entre 10° et 2° C.
R. Soc. Biol., Paris, 145, 1951: 745 - 747.
F. Molle: Herpetologische Beobachtungen in der
Südeiffel. Aquar. Terr. Zeitschr., 6, 1953:
294 - 296.
H. Saint-Girons: Notes d'écologie sur les rep-
tiles de Haute Atlas. Bull. Soc. Ex. 78, 1953:
24 - 28.
H. Saint-Girons: Note sur les périodes de Latence
des reptiles du Maroc. Bull. Soc. Zool. Fr. 78-
1953: 377 - 381.
H. Saint-Girons: Influence de la mise en eau du
barrage de Bin el Quidance sur les vertébrés
terrestres. Bull. Soc. Sci. Nat. Maroc., 33 - 2,
1953: 75 - 80.
K. P. Schindt: Annotated Bibliography of
Marine ecological relations of living amphibians
and reptiles (except turtles). Mar. Life, 1.9,
1951: 43 - 54.
M. A. Smith: The Wall Lizard (*Lacerta mura-
lis*) in England. Brit. Journ. Herp., 1, 5, 1951:
99 - 100.
O. L. Yakowleff: Les Lacertidae en Forêt de
Fontainebleau. Bull. Ass. Nat. Loing., 26 - 1950:
86 - 87, 95 - 96.